

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ**О. Орлюк,**

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України

**НАУКА ФІНАНСОВОГО ПРАВА
ЯК ПРЕДМЕТ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ***

Глибинні перетворення соціально-економічного й політичного ладу на пострадянському просторі, що супроводжуються динамічними процесами демократизації суспільства, установа нових форм його взаємодії з державою гостро потребують належного юридичного забезпечення, яке базувалось би на відповідній науково-теоретичній базі. Зміни в усіх сферах суспільного життя об'єктивно зумовлюють необхідність формування відповідної до сучасного рівня розвитку суспільства правової системи, спрямованої насамперед на досягнення мети й завдань правової соціальної держави. Становлення інститутів соціально орієнтованої ринкової економіки зумовило переформатування систем бюджетного, податкового, грошово-валютного регулювання, що спричинило розроблення на якісно інших доктринальних засадах сучасного фінансового законодавства. Кардинальні зміни в бюджетній, податковій, банківській, валютній та інших сферах реалізації правових відносин сприяли ясному розумінню необхідності переосмислення наявних фінансово-правових явищ і вироблення, концептуального обґрунтування нових базових теоретичних положень і напрямів фінансово-правової науки.

У сучасній фінансово-правовій літературі мають місце гострі наукові дискусії стосовно визначення предмета, структури фінансово-правової науки, її функцій і завдань, методології наукових досліджень, а також щодо можливих шляхів та варіантів подальшого становлення цієї галузі знань. Такі дискусії неминуче призводять до зосередження уваги на проблемі суспільно-політичних передумов становлення й еволюції науки фінансового права, її теоретико-методологічних та історичних начал і факторів, що зумовлювали трансформацію методології наукових досліджень на певних етапах її розвитку. Саме розкриттю цих питань присвячена монографія В.В. Хошуляка «Віхи становлення науки фінансового права», де автор ставить своїм завданням усебічно дослідити становлення й еволюцію фінансового права як науки та навчальної дисципліни в системі вітчизняної юридичної освіти.

Незважаючи на всю глибину й актуальність проблеми, ця монографія є першим у вітчизняній правовій літературі спеціальним дослідженням, присвяченим питанням становлення науки фінансового права, її предмета, системи та методології. У ній, зокрема, зроблено спробу дослідити еволюцію фінансово-правової думки в єдиному ключі з

---

* Рецензія на монографію кандидата юридичних наук, доцента В'ячеслава Віссаріоновича Хошуляка «Віхи становлення науки фінансового права». Хошуляк В.В. Віхи становлення науки фінансового права / В.В. Хошуляк. – Одеса : Фенікс, 2014. – 388 с.

на явними на певних етапах розвитку державності й соціально-економічної організації суспільства глибинними соціальними передумовами, які, з одного боку, були потужним стимулом і водночас каталізатором науково-теоретичних розробок, а з іншого – стали предметом їх вивчення.

Так, у першому розділі монографії автор, досліджуючи становлення вітчизняної науки фінансового права у світлі європейської наукової традиції, розкриває процес формування первісних фінансових знань та їхню концептуалізацію в теорії меркантилізму, визначає вплив лібералізму на становлення європейської фінансово-правової думки, указує на основні здобутки й окремі проблемні місця вчення про фінансове право в системі європейської фінансової науки XIX ст. Автором правильно підмічено, що, відзначена численними спробами класифікації та систематизації, наука про державні фінанси пройшла тривалий етап власного становлення як відособленої наукової дисципліни, що має власний предмет і специфічний набір методів наукового дослідження.

Характеризуючи еволюцію вітчизняної фінансово-правової думки в період XVIII – першої пол. XIX ст., В.В. Хохуляк окремо зупиняється на специфіці процесу формування фінансово-правових поглядів у вітчизняній науці XVIII ст., визначає вплив російсько-німецької школи фінансів на становлення науки вітчизняної фінансової думки в першій половині XIX ст. Автор справедливо підкреслює, що фінансово-правові ідеї першої половини XIX ст., які сформувались в умовах панування кріпацтва й феодальних виробничих відносин, не були належно затребувані наявною суспільною практикою й багато в чому випереджали свій час. Саме вони означили напрями майбутнього реформування фінансової системи та намітили перспективи вдосконалення фінансового законодавства, тим самим сформу-

вавши передумови майбутнього інтенсивного розвитку фінансово-правової теорії і практики.

Спеціальним предметом дослідження монографії стали питання запровадження фінансового права як навчальної дисципліни в системі вітчизняної юридичної освіти в першій половині XIX ст. Автор окремо зупиняється на дослідженні суспільно-політичних і структурно-організаційних передумов запровадження викладання фінансового права та його теоретико-методологічних основах у системі університетської освіти в першій половині XIX ст. Ним правильно відзначено, що головною передумовою запровадження навчального курсу фінансового права в системі університетської освіти стало створення перших організаційно-структурних одиниць – кафедр політичної економії та законів про фінанси, на базі яких здійснювалась підготовка майбутніх теоретиків і практиків у фінансово-правовій сфері.

У другому розділі монографії В.В. Хохуляк досліджує специфіку становлення науки фінансового права в період формування капіталізму, історично окреслюючи його другою половиною XIX – початком XX ст. Характеризуючи розвиток фінансово-правової думки в умовах суспільно-політичних і соціально-економічних перетворень другої половини XIX ст., автор абсолютно точно відзначив, що в результаті глибинних реформ у цей історичний період відбувались не тільки кардинальні зміни в суспільно-політичному й соціально-економічному житті суспільства, а й мала місце зміна державної ідеології, яка супроводжувалась виробленням якісно нових доктринальних підходів до формування бюджетної, податкової, грошово-кредитної політики держави. Швидкий розвиток фінансових правовідносин вимагав наукових розробок, теоретичних обґрунтувань і практичних порад. Якщо за відносної спрощеності державного управління фінансовою системою, властивої епосі

Абсолютизму, регулювання державними фінансами можна було здійснювати емпіричними методами, то перехід до вільного ринкового господарства потребував глибоких теоретичних оцінок та узагальнень щодо якості правового оформлення фінансових відносин і функціонування державного фінансового апарату. Ключовою методологічною конструкцією науки фінансового права стала концепція причиново-наслідкового зв'язку фінансово-правових явищ як результату конфлікту чи компромісу різних груп соціально неоднорідного суспільства. Це призвело до розширення предмета фінансово-правової науки, збагачення її методологічного арсеналу соціологічними методами дослідження.

Досліджуючи процеси становлення та концептуалізації основних підходів до визначення предмета й системи науки фінансового права, В.В. Хогуляк стверджує, що, розглядаючи політичну економію, фінансову науку та науку фінансового права як тісно взаємопов'язані між собою галузі знань, одна із яких є породженням наступної, учені-фінансисти вибудовували теоретичну конструкцію відображення взаємозалежності економіки, права й держави, їхній взаємовплив. Крім того, трактування предмета фінансового права крізь призму поняття державного фінансового господарства та розкриття змісту фінансового управління як частини державного управління вперше поставило на порядок денний перед правовою наукою питання про співвідношення фінансового, державного (конституційного) й адміністративного (поліцейського) права.

Третій розділ монографії присвячений дослідженню становища ві-

тчизняної науки фінансового права в радянський період (20-ті – 80-ті рр. ХХ ст.). Автором глибоко проаналізовано процес трансформації методології вітчизняної науки фінансового права на початку ХХ ст., його причини. Зокрема, на його думку, соціологічна методологія дослідження фінансово-правової проблеми сформувалась на основі прагнення звільнити фінансову науку від впливу на неї фінансової політики. При цьому варто погодитись, що ключовою ідеєю соціологічного напрямку, що сформувався у вітчизняній фінансовій науці на межі ХІХ–ХХ ст. і яскраво виражений у працях 20-х років ХХ ст., була ідея перманентної боротьби антагоністичних соціальних груп, результатом якої й стало виникнення фінансово-правових інститутів і фінансового права загалом.

Окремою безумовною заслугою монографії є те, що її автор досліджує наукову спадщину таких видатних учених, мислителів і державних діячів, як С.Ю. Десницький, М.А. Балудянський, В.П. Безоразов, Л.І. Білінські, І.І. Патлаєвський, К.К. Гаттенбергер, Л.М. Яснопольський, П.Л. Кованько, Г.І. Тіктін та багато інших, наукові праці яких із фінансово-правової проблеми незаслужено забуті й рідко стають предметом спеціальних наукових досліджень у сучасній науці фінансового права. Тому монографія є цінною із теоретичного та методологічного поглядів. Вона не просто розширює сферу досліджень становлення вітчизняної фінансово-правової думки в минулому, а й робить значний внесок у розвиток сучасної науки фінансового права.

Маючи важливе теоретичне та практичне значення, монографія буде цікавою й корисною для науковців, студентів і юристів-практиків.

